

QADIMGI BOBIL PODSHOLIGI

Ro`ziqulov Muhammadali

SHDPI 1- BOSQICH TALABASI

Otamurodov Doniyorbek

SHDPI 2- BOSQICH TALABASI

Annotatsiya: Qadimgi Babil podsholigi Mesopotamiya mintaqasida, miloddan avvalgi 2-ming yillikda tashkil topgan va tarixda o'zining siyosiy, madaniy hamda huquqiy yutuqlari bilan mashhur bo'lgan davlatdir. Ushbu maqolada Babil podsholigining tashkil topishi, Hammurapi qonunlari, iqtisodiy va madaniy rivojlanishi hamda uning qulash sabablariga oid ma'lumotlar yoritilgan. Babil davlati o'zining markazlashgan boshqaruvi, irrigatsiya tizimi va din bilan bog'liq yutuqlari orqali butun Mesopotamiya sivilizatsiyasiga ulkan ta'sir ko'rsatgan. Maqola Babilning tarixiy merosi, shaharsozlik madaniyati va uning keyingi davlatlar rivojiga ta'siri haqida umumiy tasavvur beradi.

Kalit so'zlar: Qadimgi Babil, Mesopotamiya, Hamurapi qonunlari, Navuxodonosor osma bog'lar, Istar darvozasi, Marduk xudosi, Tigr va Yevfrat, Fors imperiyasi;

Qadimgi Babil podsholigi (taxminan miloddan avvalgi 1894–539-yillar) – Mesopotamiya hududida joylashgan va qadimgi dunyoning eng qudratli davlatlaridan biri bo'lgan sivilizatsiya. U ikkita asosiy davrga bo'linadi: Eski Babil podsholigi (miloddan avvalgi 1894–1595-yillar) va Yangi Babil podsholigi (miloddan avvalgi 626–539-yillar). Quyida bu podsholikning asosiy jihatlari keltiriladi: Babil podsholigi hozirgi Iroq hududida, Frot va Dajla (Tigr) daryolari oralig'idagi Mesopotamiya mintaqasida joylashgan. Miloddan avvalgi 3-ming yillikda Mesopotamiyada shahar-davlatlar paydo bo'lgan edi. Babil shahri vujudga kelmasdan oldin Dajla va Furot daryolari orasida – Shumer va Akkad davlatlari mavjud bo'lgan. Miloddan avvalgi 21-asr oxirida ko'chmanchi semit (somi) qabilalaridan biri amoriylar Akkadning katta bir qismini bosib olgach, qudratli davlat barpo etib, Babil shahrini markaz qilganlar. Shu davrda elamliklar ham Shumerda o'rnashib olgan. Mesopotamiyada hukmron bo'lish uchun amoriylar bilan elam qabilalari o'rtasidagi kurashda amoriylar g'olib chiqqan. Qadimiy Babil podsholigida amoriylar sulolasi (miloddan avvalgi 1894–1518) mustahkamlanib olgan. Bu sulola podsholaridan Hammurapi (miloddan avvalgi 1792–1750) Shumeri ham o'z davlatiga qo'shib olgan. Mustabid davlatni mustahkamlash maqsadida Hammurapi buyrug'i bilan yuqori tabaqalarning manfaatini qo'riqlashga qaratilgan qonunlar majmuasi tuzilgan. Bu qonunlar yerga egalik, savdo-sotiq, qulchilik, iqtisodiy–ijtimoiy munosabatlarni tartibga solgan. 247 moddadan iborat qonunlar to'plami bazalt ustuniga arxaik mixxat bilan yozilgan. Babil davlatining eng ravnaq topgan davri – Hammurapi hukmronligi davridir. Hammurapidan keyin Babil davlati tushkunlikka yuz tuta boshlagan.

Miloddan avvalgi 1518-yilda kassitlar Mesopotamiyaga bostirib kirib, Bobilda o'z hukmronligini o'rnatgan. Kassitlar sulolasi davrida (miloddan avvalgi 1518–1204) chorvachilik rivojlangan, qo'shni Misr davlati bilan savdo va diplomatik munosabatlar o'rnatilgan. Bu davrda ossuriyaliklar va elamliklar bir necha marta Bobilga hujum qilgan. Shundan keyin Bobil siyosiy jihatdangina emas, balki madaniy jihatdan ham tushkunlikka uchray boshlagan.¹ Miloddan avvalgi 7-asrda Bobil ossuriyaliklar tomonidan ikki marta (689 va 648 yillar) vayron etilgan. Miloddan avvalgi 626–yil

¹. V.V.Struve. "Qadimgi Sharq tarixi" 1941-yil

Ossuriyaning Bobildagi noibi, xaldeylar qavmidan bo'lgan Nabopalasar Ossuriyadan ajrab chiqib o'zini Bobil podshosi deb atagan. Shu vaqtdan Yangi Bobil podsholigi yoki Xaldey davri (miloddan avvalgi 626—538) boshlanadi. Nabopalasar Midiya podshosi Kiaksarga Ossuriya bilan urushida yordam berib Ossuriya davlati hududini u bilan bo'lishib olgan. Nabopalasarning o'g'li Navuxodonosor II (Sharq adabiyotida „Buxtunnasr“) (miloddan avvalgi 604—562) misrliklarni Old Osiyodan batamom siqib chiqargan. Miloddan avvalgi 586-yil Quddusni vayron qilgan, Yahudiya Bobil viloyatiga aylangan, 574-yil Tirni egallagan. Yangi Bobil podsholigi davrida Bobil shahri ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan taraqqiy etgan, savdo, hunarmandchilik, binokorlik rivojlangan eng yirik shaharlardan biriga aylangan. Navuxodonosor qurgan dabdabali binolarning xarobalari hozirgacha saqlanib kelgan. „Bobil“ deb yuritiladigan tepalik qazilganida, katta bir saroy xarobasi, „qasr“ tepachasi qazilganda Navuxodonosor zamonidan qolgan ajoyib binolar topildi. Ularning devorlari gullar solingan sirli koshinlar bilan bezatilgan. Diniy marosimlarda yuriladigan muqaddas yo'l ham shu saroy yonidan o'tgan. Bu yo'lga toshdan yo'nilgan plitalar yotqizilgan, plitalarda mixxatlar saqlangan. Navuxodonosor davrida Bobil podsholigi o'z taraqqiyotining ikkinchi yuksalish davriga chiqqan. 555-yildagi davlat o'zgarishidan so'ng Bobil taxtiga o'tqazilgan Nabonid (miloddan avvalgi 555—538) mamlakatning bir butunligini saqlash uchun harakat qildi, lekin axomaniylar podshosi Kir II miloddan avvalgi 538-yilda Bobilni o'z davlatiga qo'shib oldi. Bobil podsholigi shu tariqa quladi.² Bu hudud suv manbalariga boy bo'lgani uchun qishloq xo'jaligi rivojlangan. Shaharlarning ko'plari daryo bo'ylarida qurilgan bo'lib, savdo va transport uchun qulay sharoit yaratgan.

Eski Bobil podsholigi (miloddan avvalgi 1894–1595-yillar) Bu davrning eng mashhur hukmdori Hammurapi (miloddan avvalgi 1792–1750-yillar) bo'lib, u butun Mesopotamiyani birlashtirib, kuchli markazlashgan davlat yaratdi. Eng muhim merosi – Hammurapi qonunlari. Bu qonunlar to'plami dunyodagi eng qadimgi huquqiy tizimlardan biri hisoblanadi. Unda jinoyat, mulk, oila va mehnat bo'yicha qonunlar aniq ko'rsatilgan. Eski Bobil podsholigining asosiy xususiyatlari:

Hammurapi qonunlari – "Ko'zga ko'z, tishga tish" printsipligiga asoslangan adolat tamoyillari. Qishloq xo'jaligi – Sug'orish tizimlari va kanallar orqali qishloq xo'jaligi rivojlangan.

Savdo – Misr, Eron va Hind vodiysi bilan savdo aloqalari o'rnatilgan.

Miloddan avvalgi 1595-yilda Xet podshosi Mursili I Bobilni bosib olib, podsholikning qulashiga sabab bo'ldi. Keyinchalik bu hudud Kassy va boshqa xalqlar tomonidan boshqarildi.³

Yangi Bobil podsholigi (miloddan avvalgi 626–539-yillar) Yangi Bobil podsholigi Nabopolassar (miloddan avvalgi 626–605-yillar) tomonidan Assuriya imperiyasidan mustaqil bo'lib tashkil etilgan. Bu davrda podsholik o'z qudratining cho'qqisiga chiqdi. Nabopolassar – Assuriyaliklarni mag'lub etib, mustaqil Bobil davlatiga asos solgan. Navuxodonosor II (miloddan avvalgi 605–562-yillar) – Yangi Bobilning eng mashhur podshosi bo'lib, ko'plab yirik me'moriy loyihalarni amalga oshirgan. U Yahudiyaning bosib olib, yahudiylarni Bobilga surgun qilgani bilan mashhur.

Nabonid (miloddan avvalgi 556–539-yillar) – So'nggi Bobil podshosi. Uning hukmronligi davrida Fors podshosi Kir II Bobilni zabt etdi va podsholik qulab tushdi.

Me'morchilik – Bobilning muazzam devorlari, Ishtar darvozasi va Bobil minorasi (Etemenanki) bu davrning eng mashhur me'moriy obidalari hisoblanadi. Bobil osma bog'lari – Dunyoning yetti mo'jizasidan biri sifatida e'tirof etilgan ushbu bog'lar afsonaviy deb hisoblanadi. U Navuxodonosor II tomonidan qurilgan bo'lishi mumkin. Ilm-fan – Bobil olimlari matematika, astronomiya va tibbiyot sohalarida katta yutuqlarga erishgan. Ular o'n ikkilik raqamlar tizimini ishlab chiqdilar va osmon jismlarini kuzatish bo'yicha keng bilimlarga ega bo'lishdi. Bobil podsholigi qishloq xo'jaligiga asoslangan iqtisodiy tizimga ega edi. Sug'orish tizimlari, kanallar va daryolardan foydalanish qishloq xo'jaligida katta muvaffaqiyat keltirdi. Asosiy ekinlar – arpa, bug'doy va kunjut bo'lib, Bobil

² G.M. Bongard-Levin. "Qadimgi sivilizatsiyalar tarixi" 1980-yil

³ S.N. Kramer. "History begins at sumer" 1956-yil

dehqonlari paxta yetishtirish bilan ham shug'ullanishgan. Savdo sohasida Bobil mis, kumush va boshqa metallarni import qilib, o'z hunarmandchilik mahsulotlarini eksport qilgan. Bobil madaniyati boshqa Mesopotamiya sivilizatsiyalari madaniyatining davomchisi bo'lib, Anu, Enlil, Marduk kabi xudolarga sig'inishgan. Marduk – Bobilning bosh xudosi bo'lib, Navuxodonosor II davrida eng yuqori maqomga ko'tarilgan. Bobil madaniyatida astroloji va sehrgarlikning katta o'rni bo'lgan. Bu davrda o'tkazilgan astronomik kuzatishlar keyinchalik yunon va arab olimlariga ta'sir ko'rsatgan. Bobil olimlari matematika va astronomiya sohasida katta yutuqlarga erishdilar. Matematika – Bobil matematiklari o'n ikkilik raqamlar tizimini qo'llaganlar. Bu tizim hozirgi soat va burchak o'lchov tizimlarida saqlanib qolgan (60 daqiqa, 360 daraja). Astronomiya – Bobil astronomlari osmon jismlarining harakatini kuzatib, yulduzlarning nomini belgilab, kalendar tizimini ishlab chiqdilar. Bobil armiyasi piyoda askarlar, jang aravalari va o'q-yoychilarni o'z ichiga olgan. Bu armiyani o'z davrining eng kuchli armiyalaridan biri deb hisoblash mumkin. Harbiy taktikalar asosida Bobil ko'plab shaharlarni egallagan, xususan, Yahudiya va Falastin yerlarini bosib olgan. Miloddan avvalgi 539-yilda Fors podshosi Kir II Bobilni zabt etdi. U Bobilni qon to'kishsiz egalladi va yahudiylarni o'z vatani – Yahudiyaga qaytarishga ruxsat berdi. Bu voqea "Bobil asirligi"ning tugashi sifatida tarixga kirgan.⁴

Qadimgi Bobil podsholigi – ilm-fan, huquq, me'morchilik va din sohasida katta yutuqlarga erishgan, dunyo tarixidagi eng muhim sivilizatsiyalardan biridir. Bobil osma bog'lari, Hammurapi qonunlari va astronomik yutuqlar bu podsholikning madaniy merosi sifatida ko'plab xalqlarga ta'sir ko'rsatdi. Fors imperiyasining Kir II tomonidan Bobilning zabt etilishi esa bu ulug' podsholikning tugashiga sabab bo'ldi.

Adabiyot va manbalar:

1. ABDUJABBOR KABIROV. QADIMGI SHARQ TARIXI TOSHKENT 2016
2. RAJABOV RAVSHAN JAHON TARIXI 1 QISM .RAJABOV RAVSHAN TOSHKENT YANGI ASR AVLODI.
3. F.BOYNAZAROV QADIMGI DUNYO TARIXI.TOSHKENT 2002.
4. VSEVOLOD AVDIYEV QADIMGI SHARQ TARIXI TOSHKENT 1964.
5. ANATOLIY SAGDULLAYEV QADIMGI SHARQ TARIXI.
6. Begaliyev, N., Xumoyun, A., & Shahlo, S. (2024). RTA OSIYO GIDROTEXNIKA INSHOOTLAR TARIXI SARDOBA VA KORIZLAR MISOLIDA. UNIVERSAL JOURNAL OF LAW, FINANCE AND APPLIED SCIENCES, 2(9), 57-62.
7. Бегалиев, Н. (2024). БУХОРО–ҚАРИШИ САВДО ЙЎЛИДА ЖОЙЛАШГАН САРДОБАЛАР. Science and innovation, 3(Special Issue 3), 141-144.
8. Begaliyev, N. X. (2022). ETNOLOGIK TADQIQOTLARDA TERMINOLOGIYA MUAMMOSI. Oriental Journal of Social Sciences, 2(2), 69-72.
9. Otamurodov, D. (2024). IMOM BUXORIY - BUYUK MUHADDIS ALLOMA. YANGI O'ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI, 1(01).
10. Sobit, K. (2023). THE LAUNCH OF SPIRITUAL AND EDUCATIONAL EVENTS IN THE NEIGHBORHOODS OF SHAHRISABZ CITY. JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 6(1), 398-401.

⁴ T.Rajabov."Qadimgi Sharq tarixi" 1990-yil

11. Sunnatovich, Q. I., & Sobit, K. (2023). VARGANZA QISHLOG‘IDAN TOPILGAN YODGORLIKLAR TARIXI (I-XV ASRLAR). JOURNAL OF SCIENCE, RESEARCH AND TEACHING, 2(9), 33-35.
12. Bobokulovna, Q. F. (2024). RESPUBLIKA “TADBIRKOR AYOL” UYUSHMASINING AYOLLAR TADBIRKORLIGINI RIVOLANTIRISHDAGI ROLI. TADQIQOTLAR. UZ, 35(1), 111-113.
13. Qanoatova, F. (2024). TURIZM RESURSLARINI SHAKLLANTIRISHDA AYOLLAR TADBIRKORLIGINING AHAMIYATI. YANGI O‘ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI, 1(01).
14. Tolibov, N. (2024). EKOTURIZM SOHASIDA TARIXIY JOYLAR VA OBIDALARNING AHAMIYATI. YANGI O‘ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI, 1(01).
15. Nurillaevich O. B. et al. Factors Of The Formation Of Ecological Culture In The Education And Training System //Journal of Pharmaceutical Negative Results. – 2022. – C. 984-989.
16. Aralovna O. G. et al. Ecological globalization and its social place in the globalization system of processes //Journal of Survey in Fisheries Sciences. – 2023. – T. 10. – №. 1S. – C. 5000-5006.
17. Ayonovna A. S. The Need for the Formation of Environmental Education and Upbringing in Young People in the Conditions of Environmental Globalization //Global Scientific Review. – 2023. – T. 13. – C. 7-10.
18. Ayonovna A. S., Xudoyberdi o‘g‘li P. L. EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK OMIL TUSHUNCHASI ‘ //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – T. 40. – №. 4. – C. 135-139.
19. Ayonovna A. S., Xudoyberdi o‘g‘li P. L. EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHDA EKOLOGIK OMIL TUSHUNCHASI ‘ //TADQIQOTLAR. UZ. – 2024. – T. 40. – №. 4. – C. 135-139.
20. Otamurodov, D. (2024). IMOM BUXORIY - BUYUK MUHADDIS ALLOMA. YANGI O‘ZBEKISTONDA MILLIY TURIZM ISTIQBOLLARI, 1(01).